

Η Ελληνικότητα των Βυζαντινών

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Ιστορικό, φιλόλογοι, λόγιοι, φιλόσοφοι, που αναφέρονται στην Ελληνικότητα του Βυζαντίου

1. Aug. Heisenberg, ιστορικός:

«Βυζαντινό είναι το εκχριστιανισθέν ρωμαϊκό κράτος του ελληνικού έθνους» (Staat und Gesellschaft des byzantinischen Reiches, Die Kultur der Gegenwart, s. 364).

2. D. Talbot Rice, ιστορικός:

«Το Βυζάντιο πρέπει πραγματικά να μελετηθεί σαν ένα κεφάλαιο της μακρόχρονης ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού και του ελληνικού στοχασμού» (Byzantines, 26).

3. Arnold Toynbee, ιστορικός:

«Τον 5ο αιώνα η αυτοκρατορία συνέχισε να είναι κατ' όνομα ρωμαϊκή, αλλά στην πραγματικότητα είχε καταστεί ελληνική και παρέμεινε ελληνική» (Οι Έλληνες και οι κληρονομίες τους, σ. 187)

4. H.-G. Beck, ιστορικός:

«Η αυτοκρατορία έγινε «βυζαντινή» επειδή η κατακτημένη Ελλάδα είχε για μια ακόμη φορά νικήσει στο πνευματικό πεδίο και μπορούσε πια να θεωρήσει την κρατική εξουσία και την κρατική οργάνωση, που αρχικά της ήταν τόσο ξένες, ως ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούσε κανείς να σταδιοδρομήσει, και να διαπρέψει χωρίς να είναι πια ανάγκη να αφήνει τα κοινά στους Λατίνους» (Η βυζαντινή Χιλιετία, σ. 38).

5. St. Runciman, ιστορικός:

«Δε νομίζω ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είναι περισσότερο Έλληνες από τους Βυζαντινούς» (Συνέντευξη στην Λ. Θωμά)

6. L. Brehier, ιστορικός:

«Το Βυζαντινό κράτος είναι η οργανική ανάπτυξις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλ' έγινεν ελληνικόν και χριστιανικόν και ευρίσκομεν εις αυτό ηνωμένα τα τρία θεμελιώδη στοιχεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού: τον Ελληνισμόν, το Ρωμαϊκόν Δίκαιον και τον Χριστιανισμόν» (Le développement des études d'histoire Byzantine, Revue d'Auvergne, τ. 18, σ. 34)

7. Ch. Diehl, ιστορικός:

Θεωρεί τους Βυζαντινούς Έλληνες, αναφέρεται στον εξελληνισμό της Ρωμανίας μετά τον Ηράκλειο (Ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας, σ. 69 κ.ε.) και γράφει ότι το Ρωμαίος σημαίνει τον Έλληνα.

8. Ostrogorsky, ιστορικός:

Γράφει για την εποχή του Ηράκλειου (7ος αι.) «Το Βυζάντιο, αν και παραμένει πάντα σταθερά προσκολλημένο στις ρωμαϊκές πολιτικές ιδέες και παραδόσεις, μεταβάλλεται σε ένα μεσαιωνικό ελληνικό κράτος» (Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, τ. Α', σ. 217)

9. J. B. Bury, ιστορικός:

«Ο πολιτισμός του Βυζαντινού κράτους έχοντας βαθειές ρίζες στο παρελθόν, ήταν η τελευταία φάση του ελληνικού πολιτισμού» (History of the later roman empire from the death of Theodosius I to the death of Justinian)

10. Αλέξανδρος Καζντάν, ιστορικός:

Σε μια μελέτη του τονίζει ότι η Αυτοκρατορία ήταν ελληνική, αν και περιείχε μερικές μειονότητες, Αρμενίους, Ιταλούς, Σλάβους (Alexander Kazhdan and Antony Cutler, "Continuity and Discontinuity in Byzantine History", Byzantion τόμ. 32 (1982), σ. 465)

11. Gyula Moravcsik, ελληνιστής-φιλόλογος:

Γράφει ότι είναι προτιμότερο να μιλάμε για Ελληνολογία παρά για Βυζαντινολογία (Byzantion, τομ. 25 (1965), σσ. 291-301).

12. Jacques Le Goff, ιστορικός:

Χαρακτηρίζει το βυζαντινό στόλο ελληνικό και τους Βυζαντινούς Έλληνες (Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης, σ. 68-69) και γράφει αλλού: «Στην προοπτική της ενωμένης Ευρώπης, η δυτική ιστοριογραφία και η δυτική κοινή γνώμη οφείλουν 1) να αναγνωρίσουν στην Ελλάδα το βυζαντινό παρελθόν της, 2) να επανεντάξουν το Βυζάντιο στην γενική ιστορία, στο Μεσαίωνα ως σύνολο και στη μακρά διάρκειά του. Τέλος 3) οφείλουμε να παραχωρήσουμε στο Βυζάντιο τη δική του θέση. Βυζάντιο, πρωτότυπος κρίκος δημιουργίας και εκπολιτισμού, του ελληνισμού και της ευρωπαϊκής ιστορίας» (Βυζάντιο και Ευρώπη, Συμπόσιο,

Παρίσι, Maison de l' Europe, σ. 104, 105).

13. H. Hunger, φιλόλογος:

Σε διεθνές συνέδριο Βυζαντινολογίας «επανειλημμένα τονίστηκε από τον καθηγητή Hunger ότι δεν πρέπει να γίνεται πλέον διάκριση μεταξύ Byzantinistik και Neogräzistik, μεταξύ δηλαδή βυζαντινολογίας και νεοελληνικής φιλολογίας, διότι Βυζάντιο και Νέος Ελληνισμός αποτελούν ενότητα» (Θ. Ν. Ζήση, Επόμενοι τοις θείοις πατράσι. Αρχές και κριτήρια της Πατερικής Θεολογίας, σ. 88).

14. F. Gregorovius, ιστορικός:

«Διὰ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεσώθη ἡ περεταίρω ὑπαρξίς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ διετηρήθησαν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος οἱ θησαυροὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Πράγματι, δ' ἄνευ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος ἤθελον κατακτηθῇ καὶ οἰκισθῇ ὑπὸ ξένων βαρβάρων ἔθνῳν» (Ιστορία των Αθηνών, τ. 1, σ. 89).

15. Ν. Σβορώνος, ιστορικός:

i) «Δεν μπόρεσα να κάνω ποτέ μου το διαχωρισμό ανάμεσα στο Βυζάντιο και τον νέο ελληνισμό» (Κ.Θ. Δημαρά και Νίκου Σβορώνου, Η μέθοδος της ιστορίας, σ. 104).

ii) Ο ελληνικός λαός στον Μεσαίωνα στην Αν. Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία «γίνεται ο κυρίαρχος λαός ενός νέου πολιτικού σχηματισμού» (Ανάλεκτα Νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας, σ. 110)· ο ελληνικός χαρακτήρας της Ρωμ. Αυτοκρατορίας «εδραιώνεται όλο και περισσότερο» (ό.π.)· «η διοίκηση [της Ρωμανίας] περνάει στα χέρια των Ελλήνων και των εξελληνισμένων» (ό.π.)· και «ο ρωμαϊκός χαρακτήρας [του Βυζ. Κράτους] μετατρέπεται σε ένα μακρινό και ουσιαστικό ιδεώδες» (ό.π., σ. 111) ιδίως μετά τον Ιουστινιανό.

iii) «Τα στοιχεία της αδιάκοπης πολιτιστικής και ως ένα σημείο της εθνολογικής συνέχειας...εμποδίζουν να δούμε στον μεσαιωνικό Ελληνισμό έναν νέο λαό, μια καινούργια εθνότητα, άσχετη, ή με κάποια μόνο μακρινή σχέση με τον αρχαίο Ελληνισμό, αλλά μας κάνουν να βλέπουμε σε αυτόν μια νέα φάση του ίδιου λαού» (Το ελληνικό έθνος. Γένεση και διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού, σ. 64)

16. P. Αποστολίδης, φιλόλογος:

Κάνει λόγο για «τη λεγόμενη Ανατολική μετά, τη Βυζαντινή μας Αυτοκρατορία τη μεστή ελληνισμού» (πρόλογος στην Ιστορία του Μ. Αλεξάνδρου, του Ντρούζεν).

17. Bowerstock Glen W., ιστορικός:

«Είναι πράγματι ευχάριστο να παρατηρούμε ότι ο Frank Clover και ο Stephen Humphreys, στις εισαγωγικές παρατηρήσεις του σε μια πρόσφατη συλλογή σημαντικών άρθρων για την ύστερη αρχαιότητα, εμφανίζονται να προϋποθέτουν την άποψη αυτή όταν γράφουν: “Υπό την αιγίδα της Κωνσταντινούπολης, ο αυτοκρατορικός ελληνισμός, σαφώς ελληνικός στη μορφή και την άποψή του, αντικατέστησε τον παλιό ελληνορωμαϊκό πολιτισμό, που υπήρξε ο κυρίαρχος τρόπος ζωής στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία (Tradition and Innovation in Late Antiquity, Madison, Wis. 1989, σ. 10)» (Ο Ελληνισμός στην Ύστερη Αρχαιότητα, σ. 15).

18. P. Lemerle, ιστορικός:

Κάνει λόγο για «ελληνικό Μεσαίωνα» (Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός, σ. 52), για «εξελληνισμό της Αυτοκρατορίας» (ό.π., σ. 71) κατά την Εικονομαχία, χρησιμοποιεί το Έλληνες αναφερόμενος στους Βυζαντινούς του 9ου και 10ου αι. (ό.π., σ. 156-7 και 251), οι βυζαντινοί στρατηγοί που νίκησαν στα πεδία της μάχης τους Άραβες ή τους Βούλγαρους καλούνται «Έλληνες στρατηγοί» (ό.π., σ. 275), κάνει λόγο για «χριστιανικό ελληνισμό» (ό.π., σ. 279), για «Έλληνες του Βυζαντίου» (ό.π., σ. 284) και για τον «τρίτο ελληνισμό, τον ελληνισμό του

Βυζαντίου» (ό.π., σ. 285).

19. Κ. Κρουμπάχερ, φιλόλογος:

i) «ήτο του ελληνισμού το κράτος εν τη αυτοκρατορία» και «Ρωμαίος εσήμαινε, εν τέλει τον Έλληνα» (Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας, τ. Α', σ. 40, 7).

ii) «Την ηγεμονία διετήρησαν τα ελληνικόν έχοντα την γλώσσαν εθνικά στοιχεία, αδιάφορον αν εις τας φλέβας των έρρεε μία σταγών περισσότερο ή ολιγώτερον αίματος αρχαίου ελληνικού» (Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας, τ. Α', σ. 40).

20. Karl Roth, ιστορικός:

«Στο Βυζαντινό Κράτος ο Ελληνισμός... πήρε άλλη μια φορά κρατική μορφή» και «Τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της ελληνικής φυλής γίνονται όλο και περισσότερο εντονώτερα στο βυζαντινό κράτος, κι' έτσι μ' όλες τις ανατολικές επιδράσεις έμεινε ένα κράτος ελληνικό» (Ιστορία του Βυζαντινού πολιτισμού, σ. 5, 99).

21. Ε. Αρβελέρ, ιστορικός:

Γράφει για τον 10ο αι. ότι «Η αυτοκρατορία με την ποικιλία των λαών και των εθνών που περιελάμβανε προηγούμενα το Βυζάντιο, παραχώρησε τη θέση της σε μια ελληνορθόδοξη Αυτοκρατορία, με μια ενιαία παιδεία» (Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, σ. 60).

«...το αδόκιμο όνομα Βυζάντιο για τη μεσαιωνική ελληνική αυτοκρατορία» (Γιατί το Βυζάντιο, σ. 17)

«Βυζάντιο είναι η εκχριστιανισμένη και εξελληνισμένη Ρωμαϊκή ανατολική αυτοκρατορία με την Κωνσταντινούπολη για πρωτεύουσα» (ό.π., σ. 19)

«..το μεγαλείο της μεσαιωνικής ελληνοσύνης της Ρωμανίας, του Βυζαντίου δηλαδή» (ό.π., σ. 69)

22. Β. Τατάκης, φιλόλογος:

1. «Η βυζαντινή εποχή αποτελεί κατά κύριο λόγο μία περίοδο της ιστορίας του

ελληνικού λαού» (Η Βυζαντινή Φιλοσοφία, σ. 22).

2. «Η βυζαντινή φιλοσοφία αποτελεί αδιάσπαστη συνέχεια της περιόδου που προηγείται (...) Η βυζαντινή φιλοσοφία αποτελεί μία μορφή της ελληνικής φιλοσοφίας, του ελληνικού λόγου και της ελληνικής ψυχής» (Η Βυζαντινή Φιλοσοφία, σ. 22).

23. Κ. Μαρξ, φιλόσοφος:

Αναφέρεται στον “ελληνικό πατριωτισμό” του βασιλείου της Νίκαιας και αποκαλεί Έλληνες αυτοκράτορες τους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης (άρθρο στην New York Daily Tribune 12/8/1853 – Λονδίνο 29/7/1853). Επίσης ο ίδιος γράφει:

«...η ευρωπαϊκή ελληνική αυτοκρατορία» (στο ίδιο άρθρο, της 12-8-1853)

«..τους Έλληνες αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης» (6-5-1854)

«...οι Έλληνες αυτοκράτορες» (3-5-1854)

«...των Ελλήνων ηγεμόνων» (9-1-1857). Επίσης γράφει:

«Οι Έλληνες του λεγόμενου [ελληνικού] βασιλείου, καθώς κι όσοι ζουν στα Ιόνια νησιά υπό βρεταννική κυριαρχία.....Φθάνουν μάλιστα να ονειρεύονται και την παλινόρθωση του Βυζαντίου» (29-3-1854)

24. Sture Linner, ιστορικός:

«Ακόμα και οι ερευνητές που αρνούνται την ιδέα μιας απόλυτης συνέχειας στο Βυζάντιο, θα πρέπει να πιστοποιήσουν ότι στην Ανατολή υπήρχαν περισσότερα στοιχεία της αρχαιότητας απ’ ό,τι στη Δύση» (Ιστορία του Βυζαντινού Πολιτισμού, σ. 124).

«Ανεξάρτητα από το πώς θέλει να δει κανείς τον βυζαντινό πολιτισμό σε σχέση με τον αρχαίο ελληνικό, συνήθως τον βλέπει σαν μια ενότητα» (ό.π., σ. 262)

«Οι Βυζαντινοί...είχαν πάντοτε συνείδηση του ελληνικού τους παρελθόντος» (ό.π., σ. 219)

25. H. Baynes-H.St.L.B. Moss, ιστορικοί:

«Είναι αδύνατον να προβληθή αντίρρηση για τη συνέχεια του βυζαντινού πολιτισμού. Μέσα στην αυτοκρατορία η παιδεία του ελληνιστικού κόσμου που αναπτύχθηκε στα βασίλεια των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου συνεχίζεται και επηρεάζει βαθιά τα επιτεύγματα του Βυζαντίου. Γιατί οι Βυζαντινοί είναι χριστιανοί Αλεξανδρινοί. Στην τέχνη ακολουθούν τα ελληνιστικά πρότυπα· κληρονομούν τη ρητορική παράδοση, την φιλομάθεια, το θαυμασμό για το μεγάλο αιώνα της κλασικής Ελλάδος, χαρακτηριστικά που διέκριναν τους μελετητές της εποχής του βασιλείου των Πτολεμαίων. Εκείνοι που θα ζητούσαν να επιβάλλουν τη γνώμη ότι σε κάποια εποχή στην ιστορία του Βυζαντίου υπάρχει κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, ότι κάτι το εντελώς νέο εμφανίστηκε, οφείλουν τουλάχιστο να παραδεχτούν ότι ο πολιτισμός της αυτοκρατορίας δεν ε γνώρισε τέτοια διακοπή. Διατηρήθηκε επίμονα ως το τέλος της αυτοκρατορίας» (Βυζάντιο· εισαγωγή στον Βυζαντινό πολιτισμό, σ. 23)

26. Ιω. Καραγιαννόπουλος, ιστορικός:

«Τονίζουν συχνά ότι Αρμένιοι ή άλλων εθνικοτήτων εκπρόσωποι έφθασαν εις τα ύψιστα κρατικά αξιώματα ή ανήλθον και εις αυτόν εισέτι τον αυτοκρατορικόν θρόνον. Και θέλουν με αυτόν τον τρόπον να διατρανώσουν την συμβολήν της μιας ή της άλλης εθνότητος εις την ζωήν και την διαμόρφωσιν του Βυζαντινού κράτους. Ασφαλώς δεν πρέπει να παραβλέπεται ή να υποτιμάται ο ρόλος που άλλαι εθνότητες έπαιξαν εις την ζωήν του κράτους. Επίσης όμως δεν πρέπει να παραβλέπωμεν το γεγονός ότι πρέπει να ιεραρχηθή η προσφορά των. Και κατά την ιεράρχησιν αυτήν προβάλλει επιβλητική η προσφορά του ελληνισμού και της ελληνικής παιδείας: η ελληνική παιδεία εγένετο το άλας του κόσμου, είπεν ο H. Bengtson. Ας προσπαθήσωμεν ν' αναλογισθώμεν τι θα ήτο το Βυζάντιον, ας διερωτηθώμεν εάν θα ήτο Βυζάντιον άνευ της ελληνικής γλώσσης και παιδείας. Εκτός τούτου όμως πρέπει ν' αναγνωρισθεί έν αδιαφιλονίκητον γεγονός: εφ' όσον και καθ' όσον οι διάφοροι λαοί ελάμβανον συνείδησιν εαυτών, απεχωρίζοντο βαθμηδόν του κράτους. η ενίσχυσις της εθνικής συνειδήσεως, λέγει ο H. Bengtson ομιλών περί των Ν.Α. και των αιγυπτιακών περιοχών του πρωτοβυζαντινού κράτους "συνωδεύετο με οπισθοδρόμησιν του ελληνισμού και κυρίως της ελληνικής παιδείας"» (Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, τ. Α', σ. 25)

27. Αλέξιος Γ.Κ. Σαββίδης & Benjamin Hendrickx, ιστορικοί.

«ο όρος Ρωμαίος... δεν σημαίνει ότι οι Βυζαντινοί θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως απογόνους των Λατίνων. Αντιθέτως, είχαν απόλυτη συνείδηση της ελληνικής τους καταγωγής. (...)

[το Βυζάντιο είναι μια] ...μεσαιωνική πολυεθνική “αυτοκρατορία της Ανατολής”, της οποίας ο πυρήνας ήταν από εθνικής απόψεως “ελληνικός”, τόσο γλωσσικά όσο και πολιτιστικά. Από την άλλη, υπάρχουν επίσης επιστήμονες που συνεχίζουν να υιοθετούν ακραίες απόψεις, υποστηρίζοντας ότι οι Βυζαντινοί ήταν μάλλον “ελληνόφωνοι Ρωμαίοι” και ότι οι πρώιμοι βυζαντινοί αυτοκράτορες (έως την εποχή του Ιουστινιανού ή και έως τον πρώιμο 7ο αιώνα) είχαν πιο πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τους ρωμαίους αυτοκράτορες του παρελθόντος παρά με τους βυζαντινούς έλληνες επιγόνους τους. Προφανώς, αυτοί οι επιστήμονες δεν έχουν κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο ο όρος “Ρωμαίος” και τα παράγωγά του χρησιμοποιούνταν στη βυζαντινή αυτοκρατορία» (Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία (284-1461), β’ έκδ., εκδ. Ηρόδοτος, σ. 38-9).

28. Jac. Ph. Fallmerayer, ιστορικός.

Γίνεται λόγος για «γένος των Ελλήνων» (Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, εκδ. Κυριακίδη, σ. 53)

Η Κωνσταντινούπολη στα 1204 είναι «η πρωτεύουσα του ελληνικού λαού» (ό.π., σ. 68)

Μετά τα 1204 και την Πρώτη Άλωση της Πόλης «οι Έλληνες είχαν εγκαθιδρύσει ένα νέο κράτος στην Τραπεζούντα» (ό.π., σ. 79)

Η Κωνσταντινούπολη είναι «η πρωτεύουσα του ελληνικού κόσμου» (ό.π., σ. 148)

Γίνεται λόγος περί «γνήσιων Ελλήνων της παλιάς Τραπεζούντας» (ό.π., σ. 167)

Σε όλο το σύγγραμμα γίνεται αναφορά σε Έλληνες και γνωστοί Βυζαντινοί θεωρούνται Έλληνες.

29. Κώστας Παπαϊωάννου (Kostas Papaioannou), φιλόσοφος.

«Το Βυζάντιο αποτελεί μια δεύτερη άνθηση του ελληνισμού» (Βυζαντινή και ρωσική ζωγραφική, σ. 24)

30. Κωνσταντίνος Σάθας, ιστοριοδίφης.

«Την 29 Μαΐου 1453 οι Τούρκοι κατεσκήνωσαν εν μέσω των καθημαγμένων ερειπίων της πρωτεύουσας της Ελληνικής Αυτοκρατορίας» (Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, σ. α')

«Εν μέσω των καθημαγμένων ερειπίων της κλασικής των σχισματικών Ελλήνων πρωτεύουσας...» (ό.π., σ. 1)

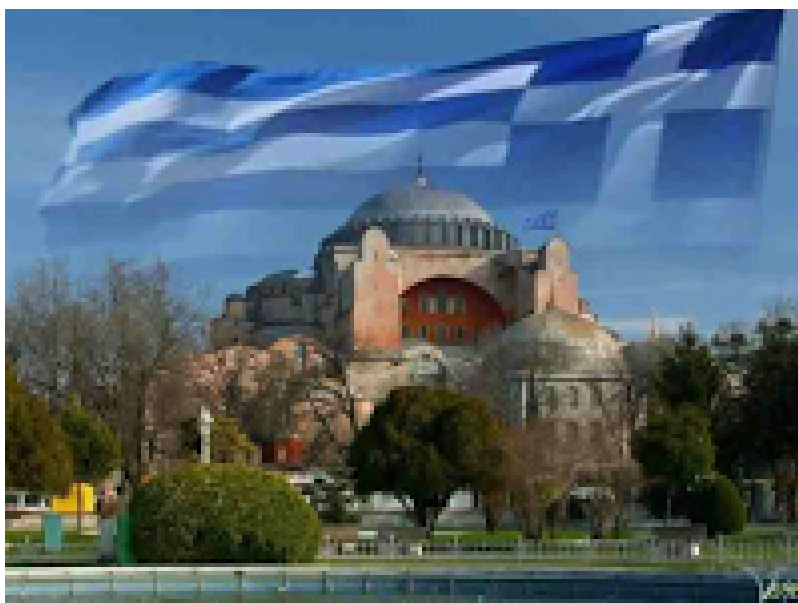
31. Νίκος Ψυρούκης, ιστορικός.

«Μέχρι σήμερα...υπάρχουν ορισμένοι που θεωρούν το Μεσαίωνα στα Βαλκάνια σαν κάτι άσχετο με την αρχαιότητα, δεν τον θεωρούν παιδί της αρχαιότητας,...Έτσι, μιλάνε για Ρωμηούς, για λαότητα των Ρωμαίων, κ.λ.π., για να δείξουν το άσχετο και όχι το νέο στην εθνολογική εξέλιξη της Ελλάδας. Η αντιμετώπιση αυτή αποτελεί τυπικό παράδειγμα της σχηματοποιημένης σκέψης και οριζόντιας συγκριτικής έρευνας... Ο κάθε λαός είναι διαφορετικός από τον άλλο. Όμως, όλοι είναι άνθρωποι, άνθρωποι που έχουν κάποια ιστορική συνέχεια. Αυτό ισχύει και για τα έθνη» (Ιστορικός χώρος και Ελλάδα, σ. 51)

«Η γλώσσα το Μεσαίωνα υπήρξε μια από τις ισχυρότερες εθνικές υποσυνειδήσεις. Η ύπαρξη μιας κυρίαρχης γλώσσας, της ελληνικής, δημιουργούσε στους αλλόγλωσσους λαούς το αίσθημα της υποτέλειας σε ξένο» (ό.π., σ. 58)

32. Kurt Weitzmann, ιστορικός της τέχνης

Κάνει λόγο για «Το ελληνικό αίμα στις φλέβες των Βυζαντινών» (Greek Mythology in Byzantine Art, σ. 207)

33. Douglas Dakin, ιστορικός

i. «Δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει συνέχεια στην ελληνική ιστορία. Αντίθετα, υπάρχει συνέχεια τόσο στο θέμα της φυλετικής καταγωγής, όσο και σε ό,τι αφορά τη γλώσσα και τον πολιτισμό. (...) Παρά το γεγονός ότι οι κάτοικοι έφτασαν στο σημείο να αυτοαποκαλούνται Ρωμαίοι, παρέμειναν αναμφισβήτητα Έλληνες» (Η ενοποίηση της Ελλάδας, σ. 19)

ii. «Οπωσδήποτε ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε σημαντικά και επήλθε μεγάλη επιμειξία ανάμεσα στους λαούς. Η θεωρία όμως ότι η ελληνική γλώσσα εξαφανίστηκε και αργότερα επιβλήθηκε ξανά χάρη στην Εκκλησία απαιτεί την αποδοχή ενός παραλογισμού: ότι η ελληνική Εκκλησία διέθετε ένα πολυσύνθετο και τέλεια οργανωμένο κύκλωμα σχολείων, και έναν αληθινό στρατό από δασκάλους που δίδαξαν τα ελληνικά στους σλαβικούς πληθυσμούς» (ό.π., σ. 20)

iii. «Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η παράδοση της ελληνικής γλώσσας πρέπει να υπήρξε αδιάσπαστη...επίσης ότι ο ελληνόφωνος πληθυσμός που είχε επιζήσει πρέπει να ήταν σημαντικός σε αριθμό. Για την ακρίβεια αυτού του τελευταίου ισχυρισμού υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις οι οποίες, αν και δεν είναι αδιάσειστες, πρέπει οπωσδήποτε να βαρύνουν περισσότερο από τις αμφισβητήσιμες υπερβολές των χρονικογράφων που δεν είχαν γνωρίσει οι ίδιοι από κοντά τις περιοχές στις οποίες αναφέρονταν. Υπάρχουν ενδείξεις ότι τον 8ο αιώνα τριάντα δύο Έλληνες επίσκοποι ασκούσαν επίσημα τα καθήκοντά τους στον Μοριά. Υπάρχουν ακόμα ενδείξεις ότι στην Κόρινθο, περιοχή που υποτίθεται ότι είχε τελείως κατακλυστεί από Σλάβους, η ελληνική μητροπολιτική επισκοπή επέζησε. επίσης ότι στα τέλη του 6ου αιώνα δύο επίσκοποι της μητρόπολης της Κορίνθου είχαν αλληλογραφία με τον πάπα Γρηγόριο τον Μέγα. και τέλος ότι το 680, όπως και το 843, ο Έλληνας

επίσκοπος της μητρόπολης της Κορίνθου έλαβε μέρος σε οικουμενικές συνόδους. Η μελέτη της λαογραφίας μάς παρέχει πρόσθετες ενδείξεις ότι ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων επέζησε κατά την περίοδο των σλαβικών επιδρομών. Η ελληνική λαϊκή παράδοση διασώζει διάφορες δοξασίες και έθιμα, που είναι γνωστό ότι χρονολογούνται από την προχριστιανική εποχή... Αν αυτές οι δοξασίες και τα έθιμα είχαν εξαφανιστεί, είναι αδιανόητο με ποιον τρόπο θα μπορούσαν να μεταδοθούν ύστερα από ένα χρονικό διάλειμμα στους Σλάβους, που είχαν τη δική τους λαϊκή παράδοση, η οποία, μολονότι περιέχει δοξασίες κοινές με την ελληνική και με άλλες παραδόσεις, διακρίνεται ωστόσο καθαρά από τη γνήσια ελληνική παράδοση. Ο ελληνικός λαός με τη γλώσσα του και την παράδοσή του επέζησε όχι μόνο στην Πελοπόννησο και στην κεντρική Ελλάδα, αλλά και σε πολλά νησιά της ανατολικής Μεσογείου, στη νότια Μακεδονία, στις παραθαλάσσιες περιοχές της Θράκης και σε πολλά μέρη της Μικράς Ασίας. Στη Μικρά Ασία μάλιστα (όπως και στα νησιά) η επιμειξία με άλλους λαούς ήταν μικρότερη» (ό.π., σ. 20-21)

iv. «Από την εποχή του Ωριγένη και σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου, ως τα χρόνια των Κομνηνών και των Παλαιολόγων, αναβίωσαν συχνά οι κλασσικές ιδέες». (ό.π., σ. 22)

v. Οι Έλληνες «ήταν οι κληρονόμοι μιας αναγέννησης που ξύπνησε μέσα τους τη συνείδηση της καταγωγής τους από τους αρχαίους Έλληνες – αναγέννησης που δεν θα ήταν εφικτή αν δεν υπήρχε η συνέχεια της γλώσσας και, ως έναν ορισμένο βαθμό, η συνέχεια της φυλής. Αλλά είχαν επίσης κληρονομήσει τη βυζαντινή Ελλάδα, που είχε πολύ βαθιές ρίζες στον ελληνιστικό κόσμο – κι αυτός είχε τις καταβολές του στην κλασσική Ελλάδα». (ό.π., σ. 24-25)

vi. «Οι οπαδοί του ελληνικού πνεύματος των Αθηνών είχαν εμποτισθεί βαθιά με την πεποίθηση ότι η Εκκλησία είχε διασώσει το Έθνος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ενώ στους κύκλους του Πατριαρχείου...αναπτύχθηκε ένα δυνατό ελληνικό συναίσθημα, ένα συναίσθημα ότι ανάμεσα στους περιούσιους λαούς του Θεού οι “Έλληνες” κατείχαν την τιμητική θέση. Γι’ αυτό, αντί να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στη διαμάχη ανάμεσα στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη, πρέπει να δούμε το θέμα ξεκινώντας από τη βάση ότι υπήρχαν δύο μορφές “Ελληνισμού”, ο εθνικός “Ελληνισμός” και ο εκκλησιαστικός “Ελληνισμός”, και οι δύο με κοινές σε μεγάλο βαθμό, αν και κάπως ακαθόριστες επιδιώξεις, που δεν συμφωνούσαν όμως αναγκαστικά σε ό,τι αφορούσε τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν εκείνη την ώρα» (ό.π., σ. 26).

Πηγές: hellinon.net – yiorgosthalassis.blogspot.com